

ה. מי מפגל? [דף מ"ז]. הרב בניציון בן פזי

"שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד"

להוסיף ולומר, שמעיקר הדין גם השוחט בסתמא ללא שכיוון במפורש לכוונות אלו – שחיתתו כשרה. ומשום כך ישנו תנאי בית דין, שהכהן לא יכוון במפורש לכוונות הנ"ל, מחשש שמא יטעה ובמקום 'לשם חטאת' יאמר 'לשם שלמים', או שבמקום 'לשם ראובן' יאמר 'לשם שמעון'. ועל כן תיקנו חכמים שלא לומר כלום, וסתמא לשמה קאי. (הסבר זה עולה יפה עם הגמרא בדף ב:).

כיצד מתבאר, לפי זה, המשפט האחרון: "שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד"? רש"י מבאר, שזה מסביר את החשש שלנו שהכהן העובד יחשוב 'שלא לשמה' או 'שלא לשם הבעלים', ואז הקרבן יפסל, אפילו אם הבעלים עצמו כן כיוון וחשב את המחשבות הנכונות. והסיבה לכך היא "שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד", ולא אחר הבעלים. כלומר אין בכח מחשבת הבעלים להפקיע את מחשבת הפסול של הכהן העובד.

נאמר במשנה בסוף פרק רביעי בזבחים (ד' מ"ו:):

"לשם ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח, לשם זובח... אמר ר' יוסי אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו כשר, שהוא תנאי בית דין, שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד".

בביאור דברי המשנה נחלקו המפרשים. הרמב"ם בפירוש המשנה סובר, שמשנתנו מתחילתה עוסקת במחשבת הבעלים. וממילא, ת"ק סובר שהבעלים צריך לכוון (לכתחילה – תוי"ט) לשם שישה דברים בשעת הקרבת קרבנו. ור' יוסי חולק וסובר, שאפילו לכתחילה אין צורך במחשבת הבעלים, והיא איננה מעלה ולא מורידה: "שהוא תנאי בי"ד שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד". כלומר, ישנו תנאי בי"ד שמחשבת הבעלים לא תהיה בעלת משמעות בהקרבת הקרבן.

רש"י ובעקבותיו הרע"ב מבארים, שעיקרה של המשנה עוסק במחשבת הכהן. ולדעתם אין כאן מחלוקת^א, וכוונת ר' יוסי היא

דעת ר' אלעזר בר' יוסי: "שמעתי שהבעלים מפגלים"

בעלים קרי ליה 'מקריב' הלכך הווי להו בכלל 'המקריב אותו לא יחשב'...".
מבואר, שהשאלה היא מיהו 'המקריב'. הכהן בוודאי נחשב מקריב, וחידושו של ראבר"י הוא שגם הבעלים "הווי להו בכלל המקריב"...

ועתה נבוא לבאר על פי זה את דברי הגמרא (מ"ז ע"א):

"שאיין המחשבה הולכת אלא אחרי העובד, מתני' דלא כי האי תנא, דתניא: א"ר אלעזר בר' יוסי שמעתי שהבעלים מפגלים". ומקורו של ראבר"י "והקריב המקריב". וביאר רש"י [לפי גירסת השטמ"ק]: "אלמא,

א. וכך משמע גם מהלשון "אמר ר' יוסי" ולא "ר' יוסי אומר".

שחלק, סובר שמחשבת הבעלים מפגלת, וממילא כן מצילה ומשום כך מתניתין דלא כראברי.

וזו לשונו של רש"י במשנה: "שאיין המחשבה הולכת אלא אחר העובד, הלכך אי הוה 'שלא לשמו', אע"ג דבעלים אמרי 'לשמו', לאו מידי הוא, דלאו בדידהו תליא מילתא, דכתיב 'המקריב אותו לא יחשב'". שמענו מדבריו, שלדעת ראברי, שהבעלים הם כן בכלל 'המקריב', ובדידהו תליא מילתא, ומבטלים מחשבת הפיגול שחשב הכהן! וכנראה שהבין שהם נחשבים יותר 'מקריב' מהכהן ולכן מחשבתם קובעת. וכן דייק הקובץ שיעורים (חלק ב' כ"ב ו').

לדעת הרמב"ם, הגמרא מתייחסת גם לת"ק וגם לר' יוסי, שלדעת שניהם איין מחשבת הבעלים מפגלת בדיעבד, (ורק לכתחילה דרש ת"ק מהבעלים לחשוב לשם שישה דברים). ומביאה הגמרא שראברי בברייתא חולק וסובר שמחשבת הבעלים מפגלת.

לדעת רש"י, הגמרא מתייחסת רק לר' יוסי, שלשיטתו מחשבת הבעלים אינה משפיעה על הקרבן, וחולק עליו בנו ראברי וסובר שמחשבת הבעלים מפגלת.

אם נרד למיצוי הדברים, יוצא אפוא, שר' יוסי סובר, שמחשבת הבעלים אינה יכולה 'להציל' את הקרבן אם הכהן חשב מחשבת פסול, כי "מחשבת הבעלים אינה מפגלת", וממילא גם לא מצילה. לעומת זאת ראברי

האם "בעלים מכשירים" גם במחשבת פיגול?

הקרבן. ואע"פ שדברי ר' אליעזר בר' יוסי מתייחסים לפיגול, "בעלים מפגלים", נראה שלפי הקובץ עיקר המחלוקת היא, האם יש למחשבת הבעלים איזושהי נגיעה והשפעה על הקרבן. במחשבות פוסלות כמו מחשבת פיגול, מחשבת הבעלים תוכל רק לפסול, ובמחשבות שרק בהעדרן יש פסול, תועיל מחשבת הבעלים להכשיר (כשהכהן חשב 'שלא לשמה'), ולפסול (במקרה שיחשבו הבעלים באופן אקטיבי 'שלא לשמה').

והנה, הקובץ שם דן רק במחשבת 'לא לשמה', בה עסקה המשנה, ולא במחשבת פיגול של 'חוץ לזמנו' ו'חוץ למקומו'. והוציא מכך, שמחשבת 'שלא לשמה' אינה מחשבת פסול, ורק חסרון ה'לשמה' הוא הפוסל, ומשום כך, למ"ד 'בעלים מפגלים', בעלים גם מכשירים, כי למרות שהכהן לא חשב 'לשמה', הבעלים השלימו במחשבתם את החסר. ומשמע במפורש מדבריו, שבמחשבת פיגול, שהיא מחשבה פוסלת, לא יתכן שמחשבת הבעלים "תציל" את

דעת ר"י ענגיל – הבעלים אינם יכולים לפעול נגד מחשבת הכהן

אמנם מדברי רש"י בגמ' דקדק הגר"י ענגיל, שהבעלים יכולים לקלקל רק כשהכהן לא

- ב. ובהערות הגר"מ אילן זצ"ל ליכנסת הראשונים (דף מ"ז הערה ק"ג) כתב, שאולי יש לחלק, וכל החידוש של פיגול בבעלים הוא דווקא במחשבת פיגול, מה שאין כן במחשבת שלא לשמה, שגם ראברי יודה שרק העובד שחשב שלא לשמה פסל. ודבריו תמוהים, שהרי משנתנו עוסקת במחשבת שלא לשמה, ועליה אמרנו שנחלק ראברי לומר שבעלים מפגלים.
- ג. בקונטרס 'גבורות שמונים' סימן י"ח, ועל פי דקדוקו זה יישב קושית האחרונים, שכל סוטה תקלקל מנחתה ע"י מחשבת פיגול כדי שלא יבדקו המים.

כך שרש"י התכוון להדגיש, שהכהן לא פיגל אלא חשב בפשטות שיאכלוהו תוך זמנו, ולמרות זאת, יכול הקרבן להפוך לפיגול ע"י מחשבת הבעלים. וכדי להדגיש שהכהן לא פיגל כתב שקיבל הכהן בשתיקה. וכל זה כדי שלא נטעה לחשוב, שסובר ראבר"י שצריך גם את מחשבת הבעלים כדי לפגל, בנוסף למחשבת הכהן, כי שניהם נחשבים 'המקריב'. ולכן הדגיש רש"י, שגם כשהכהן לא פיגל – מחשבת הבעלים לחודה מפגלת.

בשתיקה וחישובו הבעלים עליה על פיגול הווי פיגול". משמע שרק כשהכהן שותק מחשבת הבעלים קובעת, אבל אם חשב הכהן במפורש מחשבה כשרה, אין מחשבת הבעלים מפגלת גם לראבר"י. ולא זכיתי להבין דבריו, דמה שתיקה שייכא בפיגול, או שהכהן חושב לאכול את השלמים חוץ לזמנם, או שחושב להקריב קרבן שלמים רגיל עם כל הלכותיו, וממילא כמובן שיאכלוהו בזמנו ובמקומו. נראה אם

לסיכום:

משפיעה כלל על הקרבן.
לדעת ראבר"י –
לפי הקוב"ש, מחשבת שלא לשמה פוסלת, מחשבת לשמה מכשירה, ומחשבת פיגול רק פוסלת.
לפי הגר"י ענגיל, מחשבת פיגול (וכן מחשבת לא לשמה), אם אין כנגדה מחשבה כשרה של הכהן – פוסלת. אבל כשיש מחשבת הכהן העובד, גם לראבר"י היא לבריה הקובעת.

על פי הרמב"ם – ישנה מחלוקת משולשת. **לת"ק**, מחשבת הבעלים אינה משפיעה על כשרותו של הקרבן, אבל לכתחילה מצוה עליו לחושבה.
לדעת ר' יוסי, מחשבת הבעלים כלל אינה נדרשת.
וראבר"י סובר, שמחשבת הבעלים מפגלת, ומשפיעה על הקרבן לפוסלו.
על פי רש"י –
לדעת ת"ק ור' יוסי, מחשבת הבעלים אינה

שורש המחלוקת

שהן מתקיימות, הקרבן המיועד הופך שלב אחרי שלב להיות קרבן בפועל. זו היא הסיבה, שמחשבה פסולה פוגעת בקרבן ופוסלת אותו, אם היא מתקיימת באחת מארבע ה'תחנות' הללו. ולפי זה, אם נאמר שהפיגול פוגע בקרבן עצמו, כלומר בייעודו של הקרבן, אזי מי שקובע זאת בראש ובראשונה הוא הבעלים, ורק אח"כ הכהן שפועל כשלוהו.
 אמנם אם נאמר שהפיגול פוגע בעבודה, ומשום כך הוא נוהג דווקא בארבע העבודות, ברור הדבר, שהכהן שמבצע את העבודה

ויש להתבונן, מהו שורש המחלוקת בין ת"ק ור' יוסי לבין ראבר"י.
 ונראה לומר, שהדבר תלוי בשאלה במה 'פוגע' הפיגול. ה'חזון יחזקאל' הסתפק האם מחשבת פיגול היא פסול בקרבן, או שהיא פוסלת את העבודה שבה פיגל הכהן במחשבתו, וממילא נפסל הקרבן.
 ונראה, שלצד הראשון שזהו פסול בקרבן – המחשבה **יוצרת** פסול, והעבודה היא רק ה'היכי תימצו' שהמחשבה אכן תשפיע על הקרבן. וביתר ביאור: ארבע העבודות הן תחנות חשובות בהקרבת הקרבן, ובשעה

ד. תוספתא קרבנות פי"ג ה"ד, ובמילואים, וכן במילואים על חולין.

שעיקר הפיגול הוא בעבודה ולא בקרבן, וכנטייתו של האחיעזר¹ בניגוד לדעתו של החזון יחזקאל².

בפועל הוא הקובע, ולבעלים אין נגיעה בכך, ועל כן מחשבת הבעלים אינה מפגלת. להלכה אנו פוסקים שמחשבת בעלים אינה מפגלת. ולפי הסברנו במחלוקת – יוצא

כיצד מפגל הכהן והרי אינו אלא שליח?

שאינו שלו, וא"כ ברור שפיגולו פיגול. וכל קושיית הגמרא היא מהמפגל בשוגג שמתכוון לעשות רצון הבעלים, ואם הכהנים הם 'שלוחי דידן' – לא קלקל, כי 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי'.

הרשב"א לעומת זאת הבין, שהשאלה היא גם ממזדיין. ועל כן ביאר את שאלת הגמרא כך: ברור ששחיתתו של המפגל במזיד אינה נחשבת כשחיתת קדשים 'ולא הוי כשוחט אלא כנוחר', אך מדוע הקרבן הפך לפיגול שחייבים עליו כרת, והרי 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי'.

על קושיה זו עונה הגמרא, שיש כאן גזרת הכתוב: "שאני פיגול דאמר קרא 'לא יחשב לך' – מכל מקום".

נראה אם כן, שישנה מחלוקת בסיסית בין הרשב"א לר"ן מה היה הדין לולא גזתה: לדעת הר"ן, הכהן היה יכול לפגל גם ללא פסוק. ולדעת הרשב"א, לא³.

מהו שורש מחלוקתם? אפשר לומר שוב כדברינו לעיל, שלדעת הרשב"א הפיגול הוא בקרבן, ולכן הבעלים הוא העיקר, והכהן

אמנם יש לדייק עוד: אם הכהן הוא שליח הבעלים, כיצד הוא מפגל, והרי 'לתקוני שדרתיך ולא לעיוותי'? וא"כ בעבודות כמו קבלה או הולכה, אע"פ שהכהן פיגל, הדין היה צריך להיות שניתן לקבל או להוליך שוב, שהרי לא פעל כשליח הבעלים! ובאמת הגמרא (בנדרים ל"ו.) מעלה בעיה זו בתוך דבריה:

"תנן: הכהנים שפיגלו במקדש, מזידין – חייבין; הא שוגגין – פטורין, אלא שפיגולין פיגול; אי אמרת בשלמא, שלוחי דשמיא הוו, היינו שפיגולין פיגול, אלא אי אמרת שלוחי דידן הוו, אמאי פיגולין פיגול? לימא ליה: שליחא שויתך לתקוני ולא לעוותי! אמרי: שאני גבי פיגול, דאמר קרא: 'לא יחשב לך', מכל מקום".

ונחלקו הר"ן והרשב"א בביאור השאלה. לדעת הר"ן לא הקשתה הגמרא ממזדיין, והסיבה לכך היא, שהמפגל במזיד בוודאי לא מתכוון לעשות שליחות הבעלים, אלא על דעת עצמו הוא עושה, ואדם אוסר דבר

ה. ח"ג סימן נ"ג.

ו. יעויין במאמרי ביניות ברמה' ג' בעניין 'פיגול בדיבור או במחשבה' [עמ' כ"ט] שגם שם הובאה חקירה זו.

ז. נפקא מינה נוספת בין הר"ן לרשב"א עולה מדברי האדר"ת בספרו 'עיתור סופרים' (עמ' 20), שם דן בקושית האחרונים על הרמב"ם בפיהמ"ש, שכתב שבק"צ אין דין שלא לשמן נהג, וכתב שם שזה דווקא בשוגג אבל במזיד בוודאי מחשבת שילא לשמה תועיל, וז"ל שם: "אבל במזיד הרי גילה קרא דמחשבתו פוסלת, ועיין ר"ן בנדרים לו א". ובר"ן שם מבואר כפי שראינו שלמפגל במזיד אין צריך פסוק ללמדנו שמועיל. וא"כ יוצא שלדעת הרשב"א יישובו של האדר"ת לא מסתדר כי ייתכן שדווקא בפיגול גילתה התורה שדעת הכהן קובעת, ורק לדעת הר"ן היישוב עולה יפה.

ותירץ, שאין דיבור מבטל מעשה, וברגע שהכהן שחט – רק אז שינה מדעת הבעלים, אבל אז הקרבן כבר נשחט והכהן שביצע זאת היה שלוחו. ולולא דבריו, היה נראה לומר, שאע"פ שהבעלים מפגלים, הוא מעוניין בשחיטתו של הכהן, או בשאר עבודותיו, אלא שהוא זה שרוצה להחליט על יעדיהם, ולכן אין כאן ביטול לשליחות הראשונה, וממילא הקרבן נשחט כהלכתו עם מחשבת הפיגול של הבעלים.

אמור לפעול בשליחותו ולכן במזיד אינו מפגל (לולא הלימוד). לדעת הר"ן, לעומת זאת, הכהן הוא הגורם העיקרי, כי הפיגול הוא בעבודה, וממילא במזיד – גם ללא פסוק – בכוחו של הכהן לפגל!^ח הקשה ה'עולת שלמה', לפי מ"ד 'בעלים מפגלים', כיצד העלתה הגמרא על דעתה לומר ש'כהני שלוחי דידן', והלא ברגע שחשב הבעלים מחשבת פסול, אין רצונו במעשה הכהן, ומבטל אותו מלהיות שלוחו וממילא עבודתו פסולה!

מהות מחשבת הפיגול בבעלים רק כשיבדו לבצע

הסביר את הברייתא, שנקטה "הכהנים שפיגלו", כי ישראל אינם יכולים לפגל אף בשחיטה כי אין הקרבת הקרבן בידם (מלבד בקדשים קלים). וא"כ על פי דבריהם, למ"ד 'בעלים מפגלים' בכל העבודות, אין מחשבתם מפגלת אלא בקדשים קלים'. שמענו מדבריו עיקרון חשוב, והוא שמחשבת פיגול אינה בגדר הרהורי עבירה, או משהו מעין זה, מחשבה התלושה מן המציאות, אלא מעין הצהרת כוונות של העובד / הבעלים, ולכן אינה 'תופסת' אלא כשיש לה כיסוי. לפי זה יצא, לכאורה, שבמחשבת 'שלא לשמה' – מחשבתו של הבעלים תפסול בכל הקרבנות, שהרי מחשבה זו אינה הצהרת כוונות, אלא מחשבה המגדירה את מהות הקרבן, וממילא למ"ד שיש 'מחשבה בבעלים', תפסול מחשבת 'שלא לשמה'

והנה הקשו האחרונים^ט, הכיצד זה ייתכן שיש מי שסובר ש'בעלים מפגלים', והרי אם כן כל סוטה תפגל מנחתה כדי שלא יבדקוה המים! ותירץ בקונטרס 'גבורות שמונים' לגר"י ענגיל, על פי מה שכתב השטמ"ק בדף ל"א (אות ו') בשם רבנו פרץ, שמחשבת 'שיאכלוהו כלבים' מפגלת כי זה 'בידו', ומחשבת 'שיאכלוהו טמאים' אינה מפגלת, כי אינה 'בידו'. שמענו מדבריו, שמחשבת פיגול מועילה רק במה ש'בידו' של החושב לעשות בפועל! על פי זה גם בענייננו, למ"ד 'בעלים מפגלים' – זה דווקא בקדשים קלים, שעל הבעלים מוטלת אכילתם וחישב לאוכלם חוץ לזמנם. אבל בשאר קרבנות, שאין לזר מגע לא באכילתם ולא באכילת מזבח, אינו יכול לפגל לכולי עלמא. וכן כתב להדיא הרש"ש בגיטין (נ"ג:), ובכך

ח. אמנם יתכן, שגם לדעת הר"ן זה גופא בא הפסוק ללמדנו, שאין הפסול בקרבן אלא בעבודה ולכן יכול הכהן לפגל.

ט. הגר"י ענגיל בקונטרס גבורות שמונים ועוד.

י. הע' העורך: אכן הלימוד 'והקריב המקריב' נאמר בקרבן נדבה [ומתייחס לקרבן ולא לנסכים].

בבעלים גם בקרבנות שאינם קדשים קלים.^{יא}

סיכום:

לדעת הר"ן, הכהן יכול לפגל גם ללא דרשת הפסוק, כי עיקר הפיגול הוא בעבודה והיא מסורה בידיו.

לדעת הרשב"א, ללא פסוק אין הכהן יכול לפגל אף במזיד, כי הפיגול הוא בקרבן והקרבן שייך לבעלים שיכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי.

ה. לדעת הגר"י ענגיל, גם לדעת ראב"י, דין זה שבעלים מפגלים הוא דווקא בקדשים קלים, שאכילתם בידו. אמנם במחשבת 'שלא לשמה', שעניינה הגדרת הקרבן, יתכן שתועיל מחשבת הבעלים בכל הקרבנות.

ו. להלכה – הכהן יכול לפגל בכל מקרה בין בשוגג ובין במזיד.

הבעלים אינו מפגל בכל מקרה כי הלכה כר' יוסי, ואפילו לכתחילה אין צורך במחשבת הבעלים על מנת להכשיר את הקרבן.

א. לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה, לפי ת"ק במשנתנו נדרשת כוונת ומחשבת הבעלים לכתחילה, ובזה הוא חולק על ר' יוסי.

ב. לדעת רש"י, רק לדעת ר' אליעזר בר' יוסי ישנה משמעות למחשבת הבעלים:

לפי הקוב"ש – במחשבת פיגול רק לפסול, ובמחשבת לשמה / שלא לשמה להכשיר ולפסול, גם כנגד מחשבתו של הכהן.

לפי הגר"י ענגיל – במחשבת שלא לשמה ובמחשבת פיגול לפסול, ובתנאי שאין מחשבה הפוכה של הכהן.

ג. שורש המחלוקת האם בעלים מפגלים או לא, נעוץ בשאלה במה פוגעת מחשבת הפיגול בקרבן עצמו או בעבודה שהתבצעה תוך כדי המחשבה.

ד. ישנה מחלוקת בין הר"ן לרשב"א האם לפני שדרשנו מהפסוק שהכהן יכול לפגל, כהן שפיגל במזיד יכול לפגל.

יא. ולפי זה תחזור קושיית האחרונים שתחשוב האשה שלא לשמה ובכך תגרום שהמנחה לא תעלה לה ולא יבדקוה המים.
הע' העורך: אמנם צ"ב אם ניתן ללמוד מעבר למה שיש במלמד – שאינו אלא בקדשים קלים.